

ПРОБЛЕМА ДЕСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ВІРТУАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.

Шатирко Л.О., Інститут психології ім. Г.С.Костюка НАПН України
(orcid.org/0000-0002-1953-0656) (2018)

Прагнення суспільства до організації ефективного освітнього простору, в контексті якого успішно вирішуються освітні завдання й забезпечується всебічний розвиток та самореалізація особистості, в якості необхідної запоруки, передбачає конструктивну взаємодію усіх його учасників. 19 січня 2019 року набув чинності Закон України від 18.12.2019 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». (в засіданнях робочої групи з підготовки закону до другого читання довелось брати участь і авторів цього матеріалу). Відтак Закон України «Про освіту» доповнено пунктом, яким передбачено правове означення такого явища як булінг (цькування), окреслена протидія ньому в освітньому просторі, зокрема у віртуальному освітньому просторі із використанням засобів електронних комунікацій. Вважаємо, що булінг в освітньому просторі, як і кібербулінг, продуктивно піддається психологічному осмисленню в контексті загальної проблеми взаємодії учасників освітнього простору, зокрема такого її типу, як деструктивна взаємодія.

Специфіка віртуального освітнього простору вимагає переосмислення психологічного змісту феномену деструктивна взаємодія в контексті саме віртуальності. Порівняно із традиційним освітнім простором, віртуальний характеризується принциповими особливостями учиннієвої діяльності, відтак і взаємодії його учасників, що зумовлено самостійною побудовою суб'єктом свого власного освітнього середовища з мінімальною представленістю в ньому події, як психологічного явища, і за допомогою створення ефекту присутності інших учасників засобами комп'ютерних технологій. Комплексне психологічне дослідження, зокрема вивчення засобів репрезентації емоційних складових, вербальних та невербальних форм взаємодії у віртуальному просторі, в умовах віртуальних контактів, дозволить розширити та поглибити психологічні уявлення про деструктивну взаємодію в віртуальному освітньому просторі з метою напрацювання стратегій та інструментів протидії деструктивним впливам, протидії спробам перетворення окремих сегментів віртуального освітнього простору в простір деструктивності.

Осмислення в контексті діяльнісного підходу проблематики психологічних вимірів, що окреслюють архітектуру деструктивних форм особистісної взаємодії учасників віртуального освітнього простору центрується навколо основного базового смислового контексту, означеного деструктивними установками утвердження

учасником взаємодії власної позиції за рахунок морального приниження іншого, обмеження його прав, знецінення його суб'єктності. Ця базова смислова настанова, разом із відсутністю спільної мети діяльності, визначають стратегію та форми взаємодії, добір засобів. В такій позасуб'єктній взаємодії не усвідомлюється цінність іншого як партнера в діяльності, відтак учасники добирають негативні деструктивні поведінкові стратегії, інструменти комунікації, як більш ефективні й результативні. Деструктивні, руйнівні форми взаємодії від початку зорієнтовані на свідоме й навмисне заподіяння шкоди іншому учаснику, який розглядається як об'єкт, його суб'єктні характеристики ігноруються, або заперечуються; кожний з учасників переконаний у правомірності, обґрунтованості, допустимості власних негативних дій, розглядає лише себе в якості суб'єкта і заперечує суб'єктні характеристики іншого.

Віртуальна опосередкованість взаємодії учасників освітнього простору суттєво видозмінює, часом повністю виключає форми безпосереднього емоційного зв'язку, відтак суттєво трансформує домінуючу негативну емоційну настанову деструктивної взаємодії, приховує негативні емоційні реакції учасників, але і зберігає негативну емоційну палітру деструктивної взаємодії, яку укладають від'ємні емоції та почуття (гнів, злоба, презирство, зневага, ревності, заздрощі, мстивість, образа, страх, роздратування й поряд з ними тривожність, занепокоєння, розпач, втрата довіри), які викликають та підтримують деструктивну взаємодію. Зумовлена віртуальним характером освітнього простору знеособлена взаємодія, обмеження палітри засобів спілкування також актуалізують такі характерні ознаки деструктивної взаємодії, як переживання почуття задоволення, зловтіху від страждань жертви. Найбільше занепокоєння викликають відмічений в дослідженнях помітний кореляційний зв'язок між впливами, наслідками деструктивних форм взаємодії і подальшим розвитком особистості, формуванням особистісних стратегій взаємодії людини в соціальному житті, фіксацією сценарію "агресор-жертва" в особистісному поведінковому наборі.

До кола питань, що окреслюють психологічну проблематику деструктивної взаємодії учасників віртуального освітнього простору також слід віднести: психологічні ознаки деструктивної взаємодії з позицій усіх учасників, а також на рівні позицій агресора та жертви; система емоційних та смислових концептів, що описує деструктивну взаємодію; психологічні ознаки, що свідчать про набуття освітнім простором ознак деструктивності. Особливої дослідницької уваги заслуговують питання визначення й психологічної інтерпретації вербальних та невербальних маркерів деструктивної взаємодії в текстах віртуальних навчальних курсів.